

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

VOLNÝ ČAS A MLÁDEŽ

LEISURE TIME AND THE YOUNG

Bakalářská práce

EVA HOVORKOVÁ

**Vychovatelství
Kombinované studium**

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.

PRAHA 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně pod vedením
Doc. PaedDr. Stanislava Bendla, Ph.D.

V práci jsem použil/a informační zdroje uvedené v seznamu.

Ve Žluticích dne 18. 6. 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Doc. PaedDr. Stanislavu Bendlovi, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad a informace. Dále děkuji všem studentům i studentkám za vyplnění dotazníků a kolegyním za pomoc při sběru dat. A v neposlední řadě děkuji své rodině za projevenou podporu při mém studiu.

Anotace v českém jazyce

Tato bakalářská práce se zabývá definicí volného času a výchovy ve volném čase, dále se zaměřuje na funkci a obsah výchovy mimo vyučování, zejména pak zájmových činností. V dalších kapitolách objasňuje pojmy adolescent, domov mládeže a osobnost vychovatele. Cílem práce je především popsat vnímání volného času žáky Domova mládeže Střední lesnické školy ve Žluticích a zjistit, které mimoškolní aktivity preferují a které zde postrádají. Teoretická část je doplněna praktickým výzkumem, který byl prováděn kvantitativní metodou pomocí dotazníkového šetření. Z výzkumu vyplývá, že většina žáků je spokojena s trávením volného času. Neexistují velké rozdíly mezi využíváním volného času maturanty a uční a pouze pro polovinu žáků jsou nabízené aktivity v domově mládeže dostačující. Podle údajů dosažených z výzkumu se práce pokouší zhodnotit současnou nabídku volnočasových aktivit v domově mládeže.

Klíčová slova

Volný čas, výchova ve volném čase, domov mládeže, vychovatel, zájmové činnosti, adolescent.

Anotace v anglickém jazyce

This bachelor's dissertation deals with the definition of free time and free time education, it is focused on the function and content of out of school education, mainly leisure activities. In further chapters I clarify terms like adolescent, hall of residence and personality of the educator. The aim of my work is to describe how our pupils of SLŠ perceive their free time and to find out, which afterschool activities they prefer and which ones they miss. The theoretical part is completed with a practical research, which was done by quantitative method and questionnaires. According to the questionnaires most of the pupils are satisfied with spending their free time. There is not a big difference between how free time is spent by students or apprentices. Only half of the pupils consider offered activities in our hall of residence as sufficient. According to the data from the research my work tries to evaluate nowadays offer of freetime activities in the hall of residence.

Klíčová slova v anglickém jazyce

Leisure time, free time education, hall of residence, educator, leisure activities, adolescent.

Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Vymezení pojmu volný čas, výchova ve volném čase	9
1.1 Volný čas	9
1.2 Výchova ve volném čase, výchova mimo vyučování	10
2 Funkce a obsah výchovy ve volném čase	11
2.1 Funkce výchovy ve volném čase	11
2.1.1 Výchovně-vzdělávací funkce	11
2.1.2 Zdravotní funkce	12
2.1.3 Sociální funkce	12
2.1.4 Preventivní funkce	13
2.2 Obsah výchovy ve volném čase	13
2.2.1 Odpočinkové a rekreační činnosti	14
2.2.2 Sebeobslužné a veřejné činnosti	14
2.2.3 Příprava na vyučování	15
3 Zájmové činnosti	16
3.1 Rozdělení zájmů	17
3.2 Kategorizace zájmových činností podle obsahu	17
3.2.1 Zájmové činnosti společenskovední	18
3.2.2 Zájmové činnosti rukodělné a technické	18
3.2.3 Zájmové činnosti přírodovědně-ekologické	18
3.2.4 Zájmové činnosti estetickovýchovné	18
3.2.5 Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření	19
3.2.6 Zájmové činnosti spojené s výpočetní technikou	19
4 Vymezení pojmu adolescent, osobnost vychovatele / pedagoga volného času, domov mládeže	20
4.1 Adolescent	20
4.2 Vychovatel / pedagog volného času	21
4.3 Domov mládeže	23
VÝZKUMNÁ ČÁST	25
5 Cíle a způsob výzkumu	25
6 Výzkumné otázky	26
7 Charakteristika ubytovaných žáků	26
8 Získání a zpracování dat	27
9 Vyhodnocení dotazníkového šetření	27
9.1 Výzkumná otázka č. 1	27
9.2 Výzkumná otázka č. 2	33
9.3 Výzkumná otázka č. 3	36
10 Shrnutí výzkumu	41
11 Závěr	42
Přílohy	45
Seznam zkratk	46
Seznam grafů	47
Seznam tabulek	48

ÚVOD:

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala „Volný čas a mládež.“ Volný čas je v současné době velmi diskutované téma, kterému se věnuje mnoho odborníků a které vyvolává u různých lidí odlišné představy. Práce se nezabývá jen obecnou charakteristikou volného času a shrnutím literatury, která o tomto tématu pojednává, ale zaměřuje se na využití volného času konkrétní věkovou skupinu v konkrétním školském zařízení.

Troufám si říci, že právě volný čas a jeho plnohodnotné využití již od útlého dětství je velmi důležitou součástí života každého jedince. Volného času mají děti relativně hodně a správná volba aktivit k jeho naplnění je v první řadě záležitostí rodiny. Rodina by měla tuto funkci splňovat především u mladších dětí, kdy jsou děti bezpochyby ovlivněny svými rodiči a jejich životním stylem i sociálním prostředím, v němž vyrůstají. Důležité je podporovat děti v jejich aktivitách, a tím vytvářet pozitivní návyky, které jim zůstanou po celý život.

S postupem času nemůže ovšem rodina uspokojit potřebu dospívajících, kteří se chtějí sdružovat ve skupinách svých vrstevníků. Mění se tedy i prostředí, v němž mládež tráví volný čas, a to je velmi různorodé. Je to např. školní klub, domov mládeže, společenské, sportovní organizace a instituce, ale také různé party kamarádů. Proto je i v tomto věku důležité vedení mládeže ke smysluplnému využívání volného času. Ve výchově mimo vyučování by měl vychovatel, pedagog volného času či trenér pomocí nabízených aktivit omezovat negativní vlivy jedince.

Velkým mezníkem v životě mladých lidí je přestup ze základní školy na střední školu či učiliště. To ovšem nemusí být v místě jejich bydliště a žáci, kteří nemohou denně dojíždět, jsou ubytováni v domově mládeže. Jednak si musí zvykat na novou školu a vrstevnickou skupinu, ale také na „nový domov“, kde tráví většinu svého volného času. Pracuji jako vychovatelka v Domově mládeže Střední lesnické školy ve Žluticích (dále DM SLŠ), a proto mě velmi zajímá, jak žáci našeho zařízení využívají volný čas. Zda se liší jejich pohled na možnosti a nabídku využití volného času v DM SLŠ od jejich představ, zájmů a činností, kterým by se chtěli věnovat, jaké aktivity v domově mládeže postrádají. Právě mládež bez jakýchkoliv zájmů, zálib a koníčků je ohrožena nejvíce,

proto je důležité mapování v této oblasti. To jsou hlavní důvody, proč jsem se rozhodla právě pro toto téma.

Má bakalářská práce je rozdělena na dvě části. V první – teoretické části - se zabývám vymezením pojmů volný čas a výchova ve volném čase, funkcí a obsahem výchovy mimo vyučování. Dále definuji pojem adolescent, domov mládeže, osobnost vychovatele. Nezbytná je také definice zájmových činností a jejich využití ve volnočasových aktivitách.

V druhé – empirické části – se zaměřuji na vlastní výzkum a jeho interpretaci. Použiji kvantitativní metodologii a jako nástroj sběru dat jsem zvolila dotazníkové šetření. Hlavním cílem mé práce je získání objektivního pohledu na nabídku aktivit v DM SLŠ Žlutice. Jsou-li žáci spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit, zda se jich účastní, a které činnosti jim v domově mládeže chybí. Dále zjišťuji, jaký je jejich vztah k volnému času, s kým a jak ho tráví, jaké zájmy preferují. Budu také srovnávat, zda existuje rozdíl trávení volného času mezi uční a žáky studující maturitní obor. Podle teoretických poznatků a zejména díky údajům získaných z praktického výzkumu bych chtěla zhodnotit současnou situaci nabízených volnočasových aktivit v DM SLŠ, nalézt možnosti a způsoby jejich zkvalitnění, případně rozšířit jejich nabídku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmu volný čas, výchova ve volném čase

1.1 Volný čas

Volný čas je podle B. Hofbauera (2008) část lidského života mimo čas pracovní a tzv. čas vázaný, do kterého zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), provoz domácnosti, chod rodiny a péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti. Je to čas, který má po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnosti sebeurčující a sebevytvářející (odpočinek a zábavu, rozvoj zájmové sféry, účast na veřejném životě, zlepšení kvalifikace). (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 10)

Definice podle Průchy je: *“Volný čas je čas, s kterým může člověk nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“* (PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J., Pedagogický slovník, 2001, str. 274)

Spousta (1996) uvádí: *„Specifičnost volného času tkví ve svobodné volbě jedince při výběru nejrůznějších aktivit prováděných intenzivními prožitky, novými životními zkušenostmi, pocitem volnosti, svobody, radosti a štěstí ze smysluplně prožívaného života.“* (SPOUSTA, V. aj., Kapitoly z pedagogiky volného času, 1996, str. 7)

Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří učení a další činnosti s ním spojené, sebeobsluha, péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem domácnosti, rodiny. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka, ale i z těch si někdy lidé mohou vytvořit svého koníčka, například příprava jídla. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 13)

Volný čas dětí a mládeže má své zvláštnosti a liší se od volného času dospělých rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a nezbytností pedagogického vedení. Obsah volného času odpovídá věkovým a individuálním zvláštnostem, činnosti jsou většinou pestřejší než u dospělých, účast na nich je dobrovolná. Míra ovlivňování volného času také závisí na věku dítěte, jeho psychické i fyzické vyspělosti a na charakteru rodinné výchovy. (HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 66)

Volný čas bych tedy nazvala dobou, kdy si své činnosti vybíráme svobodně, děláme je dobrovolně, rádi a přináší nám pocit uvolnění i uspokojení. Je časem, v němž se věnujeme svým zájmům a koníčkům a všechny tyto činnosti děláme pro svou zábavu a potěšení.

1.2 Výchova ve volném čase, výchova mimo vyučování

Považuji také za důležité definovat další klíčové pojmy mé práce, a to pojem výchova ve volném čase a výchova mimo vyučování.

Podle J. Pávkové (2008) má každá z oblastí výchovy své zvláštnosti a klade na vychovávající specifické požadavky. Termín **výchova ve volném čase** je součástí výchovného působení v té oblasti lidského života, o které může člověk svobodně rozhodovat. Zahrnuje nejen výchovu dětí a mládeže, ale také dospělých a seniorů. Výchova ve volném čase bývá označována jako neformální, probíhá mimo vyučování, kdy hlavním znakem je požadavek dobrovolné účasti na výchovných činnostech, demokratismus, participace, zahrnuje cílené a strukturované aktivity.

Kromě termínu výchova ve volném čase se často používá pojem **výchova mimo vyučování**. Vzhledem k obsahu činností je širší, kromě aktivit ve volném čase zahrnuje i oblast dětských povinností. Můžeme jej charakterizovat čtyřmi znaky – probíhá mimo vyučování, převážně ve volném čase, mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěn. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 67)

Je nesporné, že výchova mládeže mimo vyučování se musí provádět v komplexním pojetí s důrazem na kvalitu a ne kvantitu, kdy jedním z cílů pedagogických pracovníků je připravit a získat žáky pro uvědomělou aktivní činnost zasahující do sféry volného času.

2 Funkce a obsah výchovy ve volném čase

2.1 Funkce výchovy ve volném čase

Výchova mimo vyučování jako specifická oblast výchovného působení plní několik funkcí. Je to v první řadě funkce výchovně-vzdělávací, dále funkce zdravotní, sociální, ale také preventivní. Jednotlivé typy zařízení, institucí, organizací plní tyto funkce v různé míře podle svého zaměření a charakteru. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 39)

V průběhu historického vývoje se význam jednotlivých funkcí měnil. První instituce, které pečovaly o děti školního věku kladly, důraz na sociální a preventivní činnost. Důležité bylo dětem poskytnout přijatelné zázemí, ohlídat je a zaměstnat tak, aby se nevěnovaly nevhodným, společensky nežádoucím činnostem. Postupem času nabývala na významu funkce výchovně-vzdělávací, která vedle promyšleného a cíleného působení na osobnost dítěte měla i sociální, zdravotní a preventivní výsledky. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 70)

2.1.1 Výchovně-vzdělávací funkce

Funkci výchovně-vzdělávací považuje J. Pávková (2008) v současné době za prioritní a je na ni kladen velký důraz. Jednotlivé druhy zařízení a institucí se na plnění této funkce podílejí podle specifických možností a legislativního vymezení poslání. Spočívá v cílevědomém a záměrném formování osobnosti vychovávaných jedinců a pomocí promyšleně volených pedagogických prostředků, tak lze dosahovat reálných cílů. Může působit na všechny složky osobnosti (tělesnou, psychickou, sociální) podle zaměření výchovné instituce. Pestrou a zajímavou nabídkou činností lze děti a mládež motivovat k osobnostně i společensky žádoucímu využívání volného času, k získávání nových dovedností a vědomostí, k uvědomění si významu celoživotního vzdělávání. Rozvíjejí se poznávací procesy, utvářejí se žádoucí rysy osobnosti. Úspěchy ve volnočasových aktivitách přinášejí příležitost k seberealizaci, kladnému sebehodnocení a pocit uspokojení. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 70)

2.1.2 Zdravotní funkce

Instituce pro výchovu mimo vyučování, ve volném čase plní funkci zdravotní zejména tím, že podporují zdravý tělesný, duševní a sociální vývoj. Usměrnují režim dne tak, aby vyhovoval individuálním zvláštnostem člověka a odpovídal lidským biorytmům. Spočívá to ve střídání činností různého charakteru; duševní a tělesné činnosti, práce a odpočinku, aktivity organizované a spontánní, individuální nebo ve skupinkách. Velký zdravotní význam má podněcování a poskytování příležitostí k pohybu na čerstvém vzduchu. Pohybové aktivity, tělovýchovné, sportovní činnosti kompenzují nedostatek pohybu, dlouhé sezení při vyučování a pro zdravý vývoj jsou nezbytné. Zařízení, která zajišťují stravování i ubytování, mají možnost vést děti ke správné životosprávě i k pěstování a upevňování hygienických návyků. Důležité je také dodržování zásad bezpečnosti práce. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 71, PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 40)

2.1.3 Sociální funkce

Tuto funkci plní jednotlivé subjekty různými způsoby a v rozdílné míře. Můžeme ji chápat jako péči o dítě, kdy jde o zajištění bezpečnosti, dohledu a zaměstnání v době po skončení vyučování, kdy jsou rodiče v zaměstnání nebo mají jiné povinnosti a také v případě ubytování ve školských zařízeních. Sociální funkce ve volném čase může mít i jiné pojetí. Žáci se dostávají do rozmanitých druhů sociálního prostředí a mají možnost navazovat nové sociální vztahy. Dává jim to také příležitosti rozvíjet sociální kompetence, komunikativní dovednosti, sociální interakci a percepce. Dále tuto funkci můžeme chápat jako příležitost k vyrovnávání rozdílu nestejných materiálních a psychologických podmínek v rodinách. Pomáhají tím dětem z méně podnětného prostředí nebo z konfliktního rodinného prostředí. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 72)

2.1.4 Preventivní funkce

B. Hájek (2008) uvádí, že období školního vzdělávání je velmi významné pro formování osobnosti mladých lidí, a to je také důvod, proč je oblasti prevence rizikových projevů chování věnovaná mimořádná pozornost. Školská zařízení podílejí se na výchově ve volném čase kladou důraz ve svých výchovných programech na primární prevenci, která je pojímána podle stupně ohrožení dětí a mládeže jako *nespecifická* – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního chování a *specifická* – cíleně zaměřená na předcházení a omezení výskytu různých forem rizikového chování. Prevenci dále dělíme na *všeobecnou* – orientuje se na běžnou populaci, u níž nebyla zjištěna tendence k rizikovému chování, *selektivní* – zaměřuje se na žáky, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory a lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování, a *indikovanou* – je orientována na jedince, u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 192-193)

Pedagogické působení má za cíl vést žáky k účelnému využívání volného času s nabídkou dostatečného množství námětů pro jeho naplňování. Rozvíjet porozumění s jinými lidmi, osvojit si pravidla společenského chování, rozvíjet empatii, učit se řešit problémy. Budovat hodnotový systém jedince, rozvíjet jeho vnitřní kvality. Důležité je pěstování zdravého životního stylu, včetně pěstování hygienických návyků.

2.2 Obsah výchovy ve volném čase

Dle J. Pávkové (2008) má výchova mimo vyučování výrazně činnostní charakter. Její obsah je tedy vymezen výčtem výchovně-vzdělávacích činností. Patří sem činnosti odpočinkové, rekreační, sebeobslužné, veřejně prospěšné, příprava na vyučování a především zájmové (budu jim věnovat samostatnou kapitolu), všechny typy aktivit jsou významné a navzájem se prolínají. Příprava na vyučování a sebeobsluha tvoří součást volného času, vyplývají z povinností dětí. Obsah výchovy vychází z vytyčených cílů a také z potřeb a přání vychovávaných, respektuje základní pedagogicko-psychologické požadavky. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 74)

2.2.1 Odpočinkové a rekreační činnosti

Jedním z nejvýznamnějších úkolů výchovy mimo vyučování je naučit děti a mládež racionálně odpočívat. K tomu využíváme odpočinkových a rekreačních činností, které pomáhají odstraňovat únavu z vyučování, slouží k odreagování a kompenzují jednostranné zatížení žáků ve škole. Je však nezbytné je rozlišovat, protože mají odlišný charakter a účel. Odpočinkové činnosti jsou velmi klidné, fyzicky a psychicky nenáročné. Při jejich realizaci je třeba brát v úvahu, že míra únavy a potřeba odpočinku má individuální charakter. Optimální je, kdy každý volí činnost podle svého přání. K odpočinku mohou sloužit: spánek, klid na lůžku, stolní společenské hry, četba časopisů a knih, práce s počítačem, poslech hudby, individuální neformální rozhovory vychovatele se žáky a podobně. Naopak rekreační činnosti mají charakter vydatné pohybové aktivity, pokud je to možné, měly by se provádět venku, na zdravém vzduchu. Často se při nich uplatňují pohybové hry, hry s pravidly, sezónní hry, rekreačně provozované sportovní hry apod. Spontánní rekreační činnosti vedou k uspokojení individuálních potřeb žáka, pomáhají vytvářet pocit spokojenosti a radosti, umožňují začleňování jedince do neformálních skupin a navazování osobních vztahů. Zařazování obou typů činností do režimu dne je nutné z hlediska zdravotního, psychologického i pedagogického. Vydatný odpočinek a pohybová aktivita v době mimo vyučování je ochranou před přetěžováním žáků a prostředkem k odstranění únavy z vyučování. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 83-87)

2.2.2 Sebeobslužné a veřejné činnosti

Sebeobslužné činnosti se zaměřují na vedení dětí k samostatnosti v péči o vlastní osobu a majetek. Jejich podstata spočívá v pěstování návyků osobní hygieny, účelného a vkusného oblékání, návyků kulturního chování a jednání s druhými lidmi, návyků péče o pořádek a čistotu prostředí. Vytváření a upevňování sebeobslužných návyků je jednou z podmínek při formování mravních vlastností. Podmínkou výchovného úspěchu je pravidelnost, denní režim, důslednost, kontrola, velká vytrvalost.

Veřejně prospěšné činnosti spočívají ve vedení žáků k dobrovolné práci ve prospěch druhých lidí, jednotlivců či sociálních skupin. Při dobrém pedagogickém vedení se podílejí na formování kladných charakterových vlastností a podněcování žádoucích

sociálních vztahů. Pro veřejně prospěšné činnosti plně platí princip dobrovolnosti, proto musí vychovatel najít vhodnou motivaci pro získávání žáků. Při správném pedagogickém vedení jim tyto činnosti přináší pocit uspokojení, společenské ocenění práce, radost z dobrých výsledků. Je vhodné, pokud se vychovatel společně se žáky účastní těchto činností a pomáhá jim odstraňovat překážky, organizačně je zabezpečí a také žákům poskytne příležitost aktivně se podílet na plánování, kontrole a hodnocení. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 102-103)

2.2.3 Příprava na vyučování

Příprava na vyučování je okruh činností, které souvisejí s plněním školních povinností a jednotlivé typy zařízení pro výchovu ve volném čase se podílejí na přípravě na vyučování v různé míře, různými formami podle svých funkcí a věku dětí. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 52)

V domovech mládeže je v denním řádu vyhrazena tzv. studijní doba, doba studijního klidu. Míra její organizace je stanovena podle místních podmínek, vyspělosti žáka a studijní náročnosti. Žáci prvního ročníku mají zpravidla studijní dobu pevně stanovenou a míra závaznosti se řídí studijními výsledky, přáním rodičů. U žáků vyšších ročníků vychází vychovatel při určování způsobu a rozsahu přípravy na vyučování z individuálních studijních výsledků a studijního nasazení.

Při přípravě na vyučování může být role vychovatele v několika rovinách. Časté je zajišťování dozoru při studijním klidu nebo zjišťování cvičným přezkoušením, zda si žák osvojil látku, a to kontrolou podle učebnice nebo podle žákova záznamu ve školním sešitě. Vychovatel může vystupovat v roli organizátora a vytvářet skupinky žáků, v nichž mohou spolužáci pomoci těm se slabším prospěchem nebo z nižších ročníků. Vychovatel může také na základě své odbornosti a zaměření působit v roli konzultanta, kdy žákům vysvětlí případné nejasnosti. Pokud mají žáci vysokou motivaci ke studiu a jsou vedeni k odpovědnosti za své studijní výsledky, pracují zcela samostatně. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 109)

Jednou z priorit je vytvářet vhodné podmínky pro přípravu na vyučování a vytvářet studijní návyky, učit žáky komunikovat, diskutovat, obhájit své názory a umět nabyté vědomosti uplatnit v praxi.

Za nejvýznamnější činnosti výchovy ve volném čase považuji zájmové činnosti. V následující kapitole je specifikuji a také si dovoluji uvést jejich teoretické rozčlenění podle J. Pávkové (2008).

3 Zájmové činnosti

Základem volnočasových aktivit jsou činnosti založené na zájmu, jeho rozvíjení, navozování a usměrňování. Termín zájem lze obecně charakterizovat jako relativně stálou snahu jedince zabývat se předmětem, činností, která ho upoutává po stránce citové nebo poznávací a souvisí s celkovým zaměřením osobnosti. Zájmy jsou nejčastěji vyvolány konkrétním podnětem, potřebou, nějakou pohnutkou – motivem. Řadíme je mezi vlastnosti aktivačně-motivační, kdy nás zájmy motivují k činnosti zaměřené na uspokojení předmětu zájmu. Jedinec většinou rozvíjí zájmy v těch oblastech, v nichž je úspěšný, předmětu svého zájmu přikládá zvláštní hodnotu a je také schopen vyvinout úsilí při dosahování cíle a překonávání překážek. Zájmová činnost plní funkci výchovnou i vzdělávací, rozvíjí celou osobnost, podporuje a rozvíjí samostatnost, tvořivost, seberealizaci. Může být prostředkem odpočinku, relaxace, rekreace a regenerace sil. Neždar v některé zájmové činnosti může kompenzovat neúspěchy v jiných oblastech života, například špatný prospěch ve škole. Je důležité naplňovat volný čas dětí a mládeže žádoucími aktivitami a eliminovat sklon k patologickým činnostem. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 163-165)

Zájmová činnost v domově mládeže střední školy nebo učiliště by měla navazovat na zájmovou činnost, které se žáci účastnili na základní škole a v rodinném prostředí. Nabídka tomu však nemusí odpovídat. Je vhodné provádět anamnézu, nabídku rozšiřovat nebo vhodnými podněty žáky motivovat k činnostem, které má zařízení v nabídce. Může se stát, že žáci z různých důvodů (sociální, finanční situace, nepodnětné rodinné prostředí) žádný zájem nemají. V tomto případě bude snaha každého vychovatele spočívat ve vhodném výběru zájmové činnosti odpovídající individualitě žáka.

3.1 Rozdělení zájmů

1. **Podle úrovně činností** dělíme zájmy a následně i činnosti na *aktivní* (*produktivní*) a *receptivní*. Aktivní jsou ty zájmy, při kterých žák sám vyvíjí nějaké činnosti, produkuje hodnoty, zabývá se aktivně předmětem svého zájmu (kreslí, závodí, hraje volejbal). Receptivní zájmy jsou ty, při jejichž realizaci se aktivita redukuje pouze na vnímání předmětu zájmu (sledování filmových představení). Obě činnosti se mohou prolínat a doplňovat.
2. **Podle intenzity** rozlišujeme zájmy *hluboké* a *povrchní*. Hloubkou rozumíme úsilí, které žák vynakládá k uspokojení zájmu. Hluboké zájmy jedince silně ovlivňují, obohacují jeho citový život, zdokonalují dovednosti, rozvíjejí poznání.
3. **Podle časového trvání** hovoříme o zájmech *krátkodobých*, *přechodných* a *dočasných*. Opakem jsou zájmy *trvalé*. Vývojem jedince a jeho zrání je výrazně ovlivněna intenzita zájmu a délka jeho trvání.
4. **Podle stupně koncentrace** na předmětu zájmu rozlišujeme *jednostranné* a *mnohostranné* zájmy.
5. **Podle společenských norem** můžeme zájmy rozdělit na *žádoucí* a *nežádoucí*. Žádoucí zájmy chápeme jako hodnotné, kdy pedagogicky motivovaná a řízená zájmová činnost vede ke společensky žádoucímu rozvoji osobnosti, aktivnímu životnímu stylu. Naopak volný čas nenaplněný zájmem může být příčinou patologického chování a zájmy, které se neslučují s právními a společenskými normami, jsou zájmy nežádoucí. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 93)

3.2 Kategorizace zájmových činností podle obsahu

Další dělení zájmových činností je podle obsahu na zájmové činnosti společenskovední, rukodělné a technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchové, tělovýchové a sportovní, turistické a činnosti spojené s PC.

3.2.1 Zájmové činnosti společenskovední

Společenskovední zájmové činnosti rozšiřují poznatky o společnosti, jejich tradicích a historii, jazykové znalosti. Poskytují mnoho možností pro činnosti individuálního charakteru a získávání poznatků z ostatních oborů lidské činnosti. Mezi základní oblasti společenskovedních činností patří výchova k vlastenectví, místopis, folklor, výchova k rodičovství, k partnerství, společenská výchova, jazykověda, sběratelství. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 94)

3.2.2 Zájmové činnosti rukodělné a technické

Rukodělné činnosti rozvíjejí jemnou motoriku, manuální činnosti, představivost a napomáhají osvojení nových pracovních postupů, například šití, vaření, vyšívání, hry se stavebnicemi, práce s různými materiály. Technické činnosti navazují na rukodělné činnosti, prohlubují u žáků zájem o tvořivou práci, pěstují konstrukční dovednosti, technickou představivost, smysl pro přesnost (modelářství, radiotechnika, motokáry podobně). (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 167)

3.2.3 Zájmové činnosti přírodovědně-ekologické

Zájmové činnosti přírodovědné vedou žáky k prohlubování vědomostí o dění v přírodě, pěstují vztah k přírodnímu prostředí a dávají základy k jeho ochraně. Náplň přírodovědných činností u mladších dětí je zaměřena na osvojování poznatků o živočiších, rostlinách, neživé přírodě a také osvojení dovedností v péči o ně. S přibývajícím věkem potom stoupá zájem o činnosti specializované – rybářství, pěstitelství, včelařství, ekologie apod. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 95)

3.2.4 Zájmové činnosti estetickovýchovné

„Utvářejí a formují estetické vztahy dětí k přírodě, společnosti a jejím materiálním a kulturním hodnotám. Činnosti jsou zaměřeny na rozvíjení výtvarného, hudebního, literárního, dramatického a hudebně-pohybového projevu, na kulturu chování a výchovu vkusu, rozvoj tvořivosti.“ (PÁVKOVÁ, J. a kol., Pedagogika volného času, 2008, str. 96)

3.2.5 Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření

Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření přispívají k fyzické zdatnosti a k psychické odolnosti, mají také důležitou roli při sebepoznání, při výchově k toleranci a smyslu pro fair play. Mezi tělovýchovné a sportovní aktivity zahrnujeme např. sportovní hry, atletiku, gymnastiku, sezonní sporty a zábavy. Populární jsou netradiční druhy sportů jako je frisbee, aikido, florball, laktos atd. Důležité jsou zejména činnosti, které je možno konat v přírodě a těmto požadavkům vyhovuje turistika. (PÁVKOVÁ, J. a kol, 2008, str. 96-97)

3.2.6 Zájmové činnosti spojené s výpočetní technikou

PC je nejrychleji se rozvíjející zájmová oblast. Vybavuje děti a mládež počítačovými dovednostmi, rozvíjí logické myšlení apod. U této činnosti však hrozí více než u jiných návyk na tzv. virtuálních drogách – *netolismus*. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 168)

„Výchovné využití zájmové činnosti spočívá ve vhodném výběru zájmové činnosti odpovídající individualitě příslušného žáka. Měl by při tom být respektován požadavek návaznosti na zájmové aktivity, kterými se žák úspěšně zabýval. Současně je třeba brát v úvahu nejen míru žákova zájmu o nové obory zájmové činnosti související s jeho potřebou získávat nové dojmy, prožitky a zkušenosti, nýbrž i jeho dispozice k realizaci určité zájmové činnosti.“ (ŠPIČÁK, J., Úvod do metodiky zájmových činností v domově mládeže, 1990, str. 5)

4 Vymezení pojmu adolescent, osobnost vychovatele / pedagoga volného času, domov mládeže

4.1 Adolescent

Termín adolescence je odvozen z latinského slova *adolescere*, dorůstat, dospívat. Označení adolescent (psychologie) se v českém jazyce volně zaměňuje s označením dospívající (lékařské vědy), mládež (sociologie, pedagogika). Adolescence je popisována ve věku 15 – 20 (22) let a je považována za most mezi dětstvím a dospělostí. Z ontogenetického hlediska je jejím základním znakem fyzický a duševní rozvoj, pohlavní dozrávání a sociální učení. Výrazněji se rozvíjejí základní schopnosti člověka jako je sebereflexe, seberegulace, symbolizace, zástupné učení. Pro ukončení adolescence jsou důležitá kritéria psychologická – dosažení osobní autonomie, sociologická – role dospělého a pedagogická – ukončení vzdělávání, ukončení profesní kvalifikace. (MACEK, P., 1999, str. 11-12)

Adolescenci členíme na ranou, střední a pozdní. Vzhledem k obsahu práce se budu zabývat střední a pozdní adolescencí. Střední adolescence (14 – 16 let) je období, kdy je dospívání objektem úvah a hodnocení. Dospívající se snaží výrazně odlišovat od svého okolí, jinak se oblékat, preferují specifickou hudbu atd. Je to období hledání vlastní identity. Pozdní adolescence (17 – 20 let) je fáze, která přímo směřuje k dospělosti. Většina adolescentů v tomto období ukončuje vzdělávání a snaží se nalézt pracovní uplatnění. Posiluje se sociální aspekt identity, potřeba někam patřit, něco s druhými sdílet. V daleko větší míře se dospívající zamýšlí nad svojí perspektivou, uvažuje o budoucích plánech a cílech. Šíře změn závisí na tom, jestli se adolescent rozhoduje pro vysokoškolské studium, zda se ekonomicky osamostatňuje, nebydlí s rodiči apod. (MACEK, P., 1999, str. 45 – 46)

Adolescent je na tom s časem podle Pavla Říčana skutečně špatně. „*Především ho musí spousta prozahálet, hlavně – s prominutím – prokecat.*“ Adolescent potřebuje i hodně samoty, ale rozhovory jsou nutné. Řeší se při nich různé otázky, např. o smyslu života, získává zkušenosti jak mluvit, ale i naslouchat. Důležitá je podle Říčana četba, dále diskuse o kulturních zážitcích (divadlo, opera, film) a v neposlední řadě také taneční, které jsou jakýmsi mezníkem ve společenském vývoji – krokem k dospělosti. Aktivním

zájmem číslo jedna je sport, dalším je aktivně provozovaná hudba, sebevzdělávání. Adolescent tajně doufá, že mimořádným úsilím vynikne a získá všeobecný obdiv. (ŘÍČAN, P., 2004 str. 200 – 202)

4.2 Vychovatel / pedagog volného času

Jak uvádí J. Pávková ve své publikaci, profese vychovatele, pedagoga volného času klade na osobnost pracovníka značné nároky. Jsou to jednak požadavky na vzdělávání, kdy mohou vychovatelé a pedagogové volného času získat odbornou kvalifikaci několika způsoby, a to studiem na středních, vyšších odborných či vysokých školách.

Dále je pro pedagoga důležité, aby splňoval požadované znaky osobnosti, které by bylo možno rozdělit do tří skupin:

1. pozitivní obecně lidské vlastnosti – přiměřené volní vlastnosti, schopnost prožívat i ovládat své emoce, dobrá paměť, pozornost, vědomosti, dovednosti, návyky, kladné charakterové vlastnosti, příslušné schopnosti, tvořivost, inteligenci, žádoucí názory a postoje. Pedagog s všemi těmito vlastnostmi by byl ideální, ale každý má své silné a slabé stránky a je důležité, aby si je uvědomoval, pracoval s nimi a zdokonaloval se.
2. vlastnosti obzvláště důležité pro pedagogy - schopnost empatie, komunikativnost, umění naslouchat, přiměřená míra dominantnosti, odolnost, zvládání náročných životních situací, nekonfliktnost, pozitivní ladění, převaha kladných emocí, optimismus i zdravý skepticismus, pozitivní vztah k dětem, opravdový zájem o jejich osudy, radost ze vzájemného kontaktu. K mnohým z těchto vlastností je možné se dopracovat svým úsilím, ale existují i vrozené předpoklady pro úspěšnou pedagogickou činnost.
3. specifické požadavky na vychovatele a pedagogy volného času – schopnost přizpůsobovat se proměnlivým podmínkám a řešit nečekané situace, tvořivost, nápaditost, fantazie, smysl pro humor, hravost, aktivita, průbojnost, schopnost prosazovat své názory a požadavky, fyzická zdatnost, příjemný vzhled a přiměřená úprava zevnějšku, zvládání dovedností a technik účinného jednání. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 133-134)

„..., dobrý pedagog volného času, vychovatel je obecně dobrým člověkem a má vlastnosti žádoucí pro vykonávání pedagogického povolání. Kromě toho je tvořivý, nápaditý, přizpůsobivý, dostatečně energický, hravý, vtipný a zdatný.

Při zvládání pestrých výchovných situacích umí použít účinné formy jednání a vhodný výchovný styl....

Za účinné způsoby jednání se považují takové, kdy pedagog klade na děti přiměřené požadavky v přiměřené míře, ale zároveň bere v úvahu jejich názory, hovoří s nimi, poskytuje prostor pro jejich nápady a přání.“ (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., Pedagogické ovlivňování volného času, 2008, str. 134)

Vychovatel, pedagog volného času se podle V. Spousty (1996) realizuje v celé řadě socioprofesních rolí, např. v roli diagnostika, jako organizátor a poradce, animátor, dramaturg, administrátor a konzultant. Míra úspěšnosti v kterékoliv z rolí v průběhu působení je odvislá od činitelů biosomatické, psychické a sociální povahy. Věk, pohlaví, osobnostní kvality, geografický a sociální charakter působiště se jeví jako zvláště důležité. (SPOUSTA, V. aj., 1996, str. 10)

Práce vychovatele v domově mládeže (dále v DM) je rozdělena na přímou a nepřímou výchovnou činnost. Do přímé výchovné práce se započítává: vedení výchovné skupiny, činnosti se žáky při přípravě na vyučování, organizování činnosti, pedagogická činnost při akcích pořádaných DM, nábor a vedení zájmových činností, kontrola pořádku a osobních věcí včetně hygieny. Nepřímá výchovná činnost zahrnuje: přípravu na výchovnou činnost, zpracování krátkodobých plánů výchovné činnosti, vedení pedagogické dokumentace, přípravu a zajišťování materiálů na výchovnou činnost, účast na provozních a pedagogických poradách, vedení administrativy, korespondenci a styk s vyučujícími a rodiči, kontrola žáků a jejich pobytu v DM v dopoledních hodinách, zajišťování předčasného nebo mimořádného odjezdu žáků, přebírání listovních zásilek, kontrola úklidu pokojů po odchodu do školy, kontrola stavu budovy, předávání služby nastupujícím vychovatelům. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 129-130)

4.3 Domov mládeže

„Domovy mládeže zajišťují výchovnou péči, ubytování a stravování žákům středních škol, kteří vzhledem ke vzdálenosti zvolené školy od místa trvalého bydliště nemohou denně dojíždět. Kromě činností souvisejících s režimem dne, sebeobsluhy a přípravy na vyučování je jejich významným úkolem dbát o účelné využívání volného času mládeže. Vzhledem k věkovým zvláštěnostem je velmi důležité respektování principu dobrovolnosti, tedy realizace zájmových činností formou nabídky s uplatněním účinné motivace.“ (PÁVKOVÁ, J. a kol., Pedagogika volného času, 2008, str. 44)

Obsah výchovné činnosti v domově mládeže navazuje na obsah vzdělávacího programu střední školy. Domov mládeže může být určen pro jednu střední školu, učiliště nebo je samostatný a slouží žákům více škol. (PÁVKOVÁ, J. a kol., 2008, str. 148)

Činnost a provoz DM se řídí zákonem č. 561/2004 Sb., školský zákon, podle platných legislativních předpisů a vyhláškou č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, podle platných legislativních předpisů. Ubytovaní žáků v DM není nárokové, žák je přijímán na dobu jednoho roku na základě přihlášky, o přijetí rozhoduje ředitel DM nebo školy, pokud je DM její součástí. Domov mládeže je v provozu během školního roku.

Práva a povinnosti ubytovaných žáků vymezuje vnitřní řád domova mládeže, se kterým musí být žáci a jejich zákonní zástupci prokazatelně seznámeni. Pro posílení jeho účinnosti jsou užívána výchovná opatření (pochvala vychovatele, pochvala ředitele, věcná odměna). V případě porušení vnitřního řádu DM jsou používána kázeňská opatření ve správním řízení (podmíněné vyloučení, vyloučení), důtka ředitele DM. Součástí vnitřního řádu je i denní režim. (HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 129)

V domově mládeže jsou pedagogičtí pracovníci zařazeni na funkci vychovatele. Důležitá a prvořadá je v DM výchovně-vzdělávací činnost. Přejít ze základní školy na střední je pro mnohé žáky obtížný, nejen pro specifickou a odlišnou výuku, ale také v důsledku změny prostředí. Žáci přechází z důvěrně známého prostředí rodiny do nového sociálního prostředí vrstevnické skupiny, se kterou jsou nejen ve škole, ale i v době mimo vyučování v domově mládeže. Musí si osvojit nové studijní návyky, zvyknout si na denní režim, budovat nové sociální vztahy. Přejít jim má usnadnit

výchovně-vzdělávací činnost domova mládeže, nabídka zájmových činností a v neposlední řadě funkce vychovatele nejen jako pedagoga, ale také jako zástupce rodičů, rádce, staršího kamaráda.

Domov mládeže by měl kromě přípravy na vyučování a vytváření studijních návyků působit jako středisko zájmových činností. V DM je dostatek prostoru pro realizaci zájmů žáků, které jim přinášejí seberealizaci a následné sebeuspokojení, ale také posílení sebevědomí a rozvoj osobnosti. Pro zájmy, které nemohou rozvinout v DM, je žákům umožňována účast v organizovaných činnostech, které nabízejí v místě ostatní subjekty. (HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J., 2008, str. 131)

Za rozhodující východisko ve výchovném procesu domova mládeže považují individuální přístup k osobnosti žáka, k jeho zájmům a potřebám s ohledem na jeho mentalitu. Prvořadé je formovat všestranně rozvinutou osobnost žáka v rámci možností a prostředků domova mládeže. Důležité je zvýšit činnost výchovného působení všemi prostředky pedagogiky, nápaditým přístupem a osobním zaujetím každého vychovatele.

VÝZKUMNÁ ČÁST

Jak jsem se již zmínila v úvodu, jsem zaměstnaná jako vedoucí vychovatelka v Domově mládeže Střední lesnické školy Žlutice (dále DM), a proto je jednou z hlavních priorit mé výchovné činnosti organizace volnočasových aktivit a zájmové činnosti. Je proto pro moji práci velmi důležité znát názory studentů, jejich požadavky a představy o využití volného času v DM. Zájmová činnost v DM je pro ubytované žáky zcela dobrovolná, proto by nabídka měla být co nejpestřejší. Výsledky průzkumu mohou uplatnit a využít v příštím školním roce, i v letech budoucích při přípravě výchovně vzdělávacího programu pro DM, dále v celoročním plánu činností v DM a v neposlední řadě při přípravě projektů spojených se zájmovou činností a využitím volného času žáků našeho domova mládeže.

5 Cíle a způsob výzkumu

Ve výzkumné části bakalářské práce jsem se zaměřila na zjišťování toho, jak žáci našeho domova mládeže tráví svůj volný čas, jakým aktivitám se v době svého volna věnují a které činnosti v DM postrádají.

Jako výzkumný nástroj jsem zvolila anonymní dotazníkové šetření (příloha č. 1), protože jsem chtěla získat odpovědi od všech ubytovaných žáků. A právě dotazníková metoda se používá pro hromadné získávání poznatků. Její výhodou je získání velkého množství údajů o větším počtu lidí, a to během krátké doby. Dotazník je jednoduchý, srozumitelný, jeho vyplnění nezabírá mnoho času, proto nevzbuzuje u žáků pocit neochoty při jeho vyplňování. Nevýhodou je především to, že neproniká do hloubky a nabízí jen omezené množství zkoumání. Získané údaje z dotazníkového šetření mohou celkem dobře zobecnit, proto je pro cíle mé práce tato metoda dostačující.

Cílem výzkumného šetření je zodpovědět všechny výzkumné otázky. To znamená, získat co nejvíce aktuálních informací o zájmech dotazovaných žáků domova mládeže ve Žluticích, zjistit jejich postoj k volnému času a také jejich přehled o aktivitách nabízených v DM. Dále jsem chtěla zjistit, zda je rozdílné využití volného času žáky maturitního oboru a učňovského oboru.

Žáci odpovídali na otázky jak uzavřené, tak i otevřené, ve kterých mohli vyjádřit, co by v DM změnili, co zde postrádají nebo naopak, co v domově mládeže oceňují.

Výzkum probíhal tak, že jsem nejprve požádala své kolegyně, zda by mi pomohly s rozdáváním dotazníků. Dotazníky žáci vyplňovali při schůzkách výchovných skupin pod dohledem vychovatelek, které jim vysvětlily k čemu bude dotazník sloužit a jak mají postupovat při jeho vyplňování. Respondenti vyplňovali dotazníky zcela dobrovolně, anonymně, návratnost byla stoprocentní.

6 Výzkumné otázky

Pro svou bakalářskou práci jsem si stanovila tyto výzkumné otázky, na které budu hledat odpovědi:

1. Jaký je vztah žáků DM SLŠ Žlutice k volnému času?

Tuto otázku se budu snažit zodpovědět ve výzkumu dotazníkem, otázkami č. 1 – 6.

2. Existuje rozdíl trávení volného času mezi maturanty a uční?

Tuto otázku se budu snažit zodpovědět ve výzkumu dotazníkem, otázkami č. 4 – 6.

3. Jsou žáci spokojeni s nabídkou aktivit v DM SLŠ?

Tuto otázku se budu snažit zodpovědět ve výzkumu dotazníkem, otázkami č. 7 – 11.

Doplňující výzkumné otázky:

- Je sport nejdůležitější aktivitou studentů ve volném čase?
- Jaké činnosti žáci postrádají v nabídce domova mládeže?

7 Charakteristika ubytovaných žáků

Do výzkumného šetření se zapojili žáci ubytovaní v Domově mládeže Střední lesnické školy Žlutice, a to 55 žáků studující maturitní obor lesnictví, což je celkem 72 % a 21 žáků vzdělávajících se v učebním oboru lesní mechanizátor, kterých je celkově 28 %. Celkem se tedy zúčastnilo dotazníkového šetření 76 adolescentů ve věkovém rozmezí 15 – 21 let, z toho 10 děvčat, což je 13 % a 66 chlapců, kterých je procentuálně více, a to 87 %.

8 Získání a zpracování dat

Získané odpovědi z dotazníkového šetření jsou jednotlivě zpracovány, jednak v počítačovém programu Microsoft Word pomocí grafů, tabulek, dále výčtem odpovědí.

9 Vyhodnocení dotazníkového šetření

9.1 Výzkumná otázka č. 1

Na začátek mého dotazníkového šetření jsem žákům položila otázku otevřenou „**Co si představíš pod pojmem volný čas?**“.

Příklady odpovědí dívek:

- odpočívání, kroužky, chození ven se psem
- zájmové činnosti, jít ven
- sportovní aktivity, kroužky, exkurze, výstavy
- příroda, záliby, kamarádi a čas na studium
- vykonávání svých koníčků po studijní době

Příklady odpovědí chlapců studující maturitní obor:

- záliby, zájmy, koníčky, být s přáteli
- čas vymezený pro odpočinek, relaxaci a sport
- můžu si dělat co chci, dle svého rozhodnutí, nikdo mě neomezuje
- čas mimo školní vyučování, kdy se nemusím učit
- čas, kdy nemusím nic dělat, pohoda, klídek
- „gaučink“, nuda, spánek

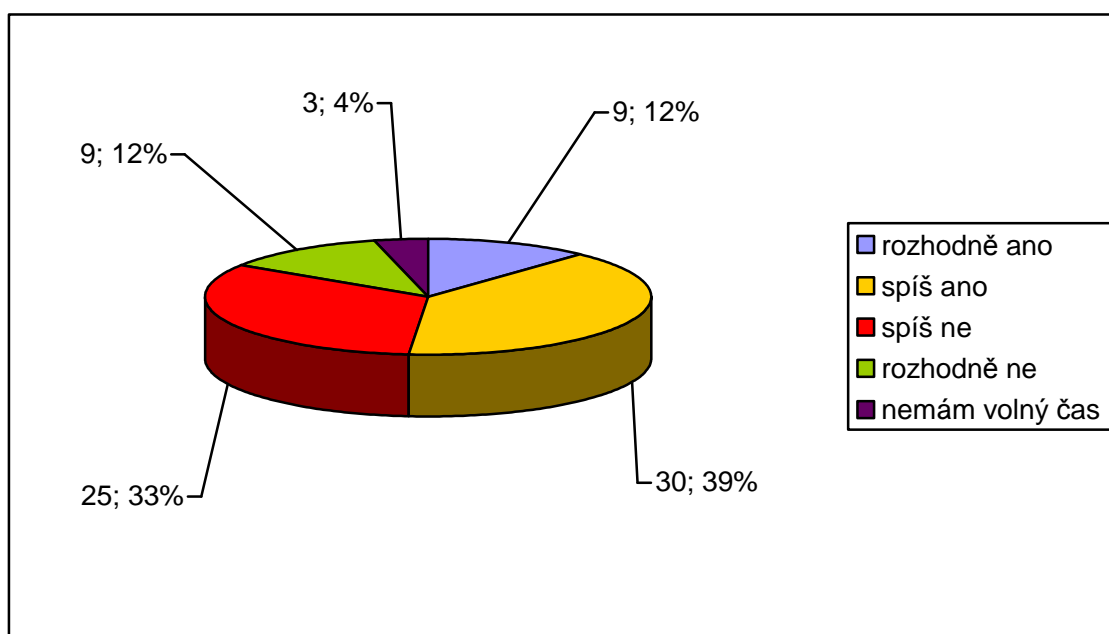
Příklady odpovědí chlapců z učebního oboru:

- relaxace, učení, čas s kamarády
- posilovna, odpočinek
- vycházky, myslivost, fotbal
- ležení v posteli, koukání na filmy, nuda
- mít čas na to co mě baví, osobní zájmy, zájmové činnosti

Odpovědi respondentů, ať to byla děvčata nebo chlapci, žáci maturitního nebo učebního oboru, se velmi podobaly a nezjistila jsem ve výkladu těchto slov velké rozdíly nebo zcela jiné chápání významu. Vzhledem k věku respondentů jsem to předpokládala.

Ve **druhé otázce**, zda mají žáci dostatek volného času, jsem nabídla pět odpovědí – rozhodně ano, spíš ano, spíš ne, rozhodně ne, nemám volný čas.

Graf 1

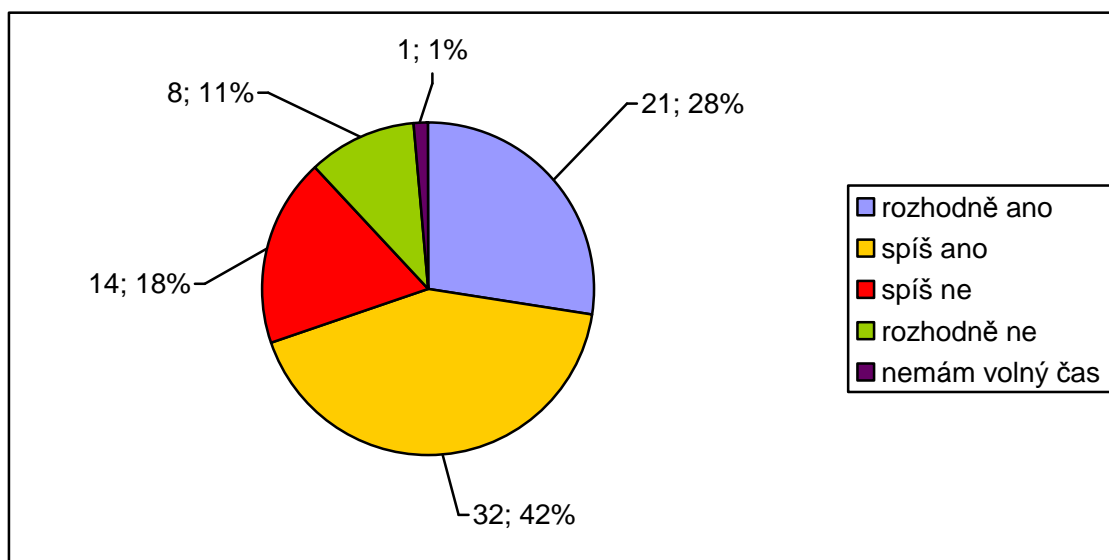

Domníváš se, že máš dostatek volného času?

Jak můžeme vyčíst z grafu, spíš ano odpovědělo 39% a přibližně stejně, 33% , odpovědělo spíš ne. Rozhodně ano odpovědělo 12% a rozhodně ne také 12%. Volný čas nemají 4% respondentů.

V **třetí otázce** jsem opět dala na výběr z pěti odpovědí – rozhodně ano, spíš ano, spíš ne, rozhodně ne, nemám volný čas. Zajímalo mě, jestli jsou žáci spokojeni s trávením volného času.

Graf 2

Jsi spokojen/a s tím, jak trávíš volný čas?

Spokojenost s trávením volného času vyjádřilo 70% dotázaných, z toho rozhodně ano 28% a spíš ano 42%. Spíš ne odpovědělo 18%, rozhodně ne 11%. Volný čas nemá pouze 1%.

Jako **čtvrtou** jsem položila otázku otevřenou, a to vyjmenovat podle důležitosti aktivity, které respondenti preferují. V tabulce uvádím přehled činností uvedených na 1. místě. Aktivitu měli respondenti seřadit podle důležitosti, proto se domnívám, že činnosti uvedené jako první, jsou pro respondenty významnější, než činnosti na dalších místech.

Tabulka 1

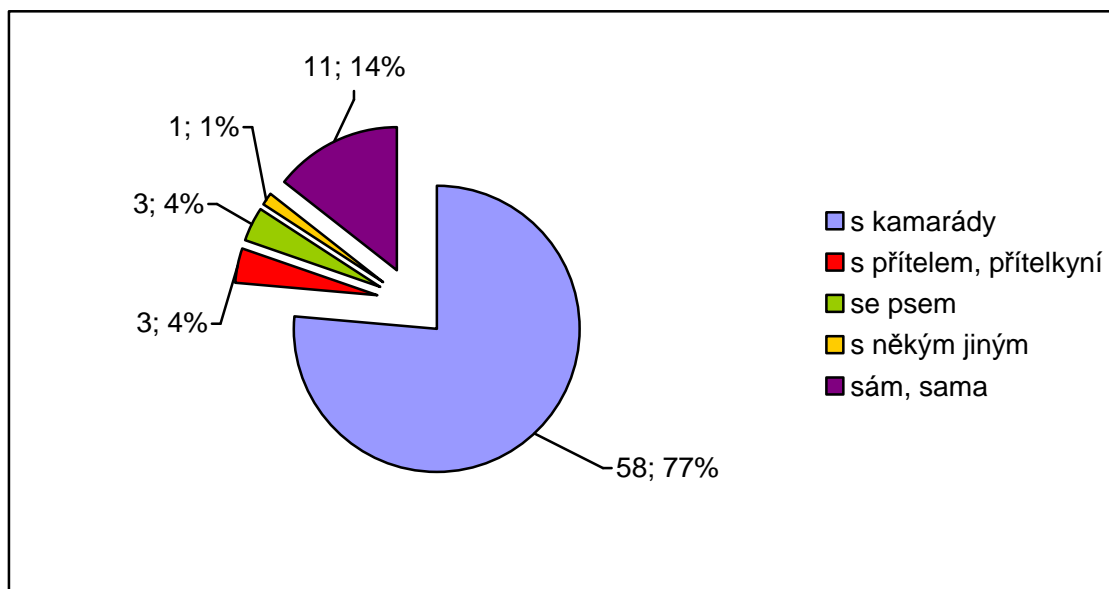
Aktivity	Žáci DM SLŠ
Sport	14
Myslivost, pes	12
PC	9
Posilovna	9
Nic	5
Kamarádi	4
Spánek	4
Kytara, hudba	3
Učení	3
Vycházky	2
Sledování filmů	2
Kreslení	2
Fotografování	1
Hudba	1
Jídlo	1
Hospoda	1
Motorka	1
Skauting	1
Přítel	1

Napiš v pořadí za sebou podle důležitosti 5 aktivit, kterým se věnuješ ve volném čase?

Sportovní aktivity, využití počítače a myslivost řadí žáci mezi nejdůležitější činnosti ve volném čase.

Další dvě otázky, které jsem žákům položila byly polootevřené. Žáci mohli vybírat z nabízených odpovědí, ale také je doplnit o další možnosti.

Graf 3

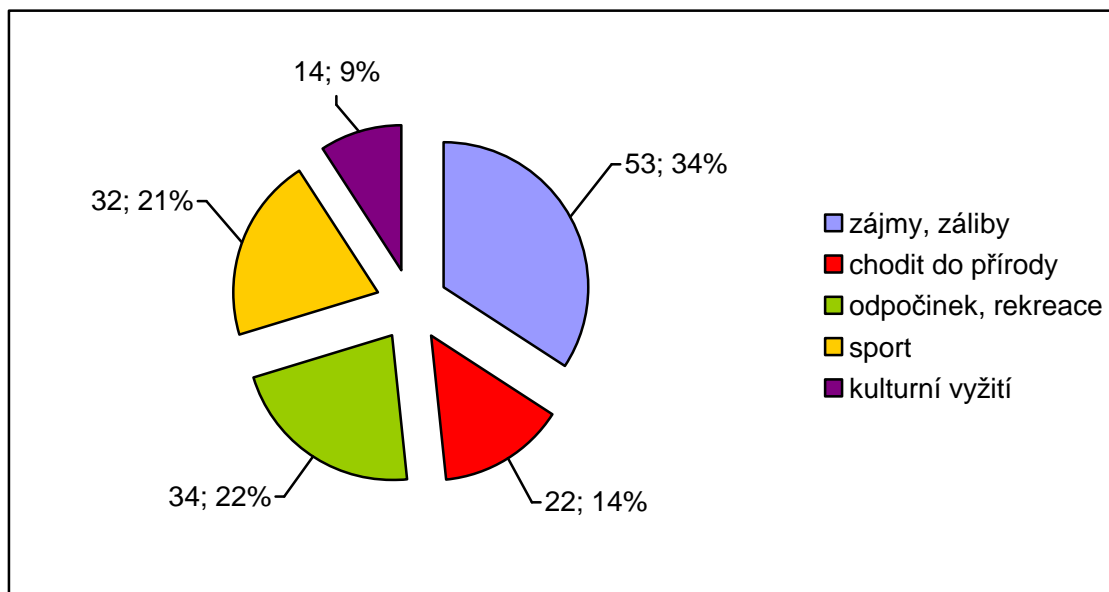

S kým nejraději trávíš volný čas při pobytu v DM?

Nejraději tráví většina dotazovaných volný čas s kamarády, a to 58 žáků tedy 77%.

Další možnosti: se psem 3 (4%), s přítelem, přítelkyní 3 (4%). Sám nebo sama je 11 respondentů, tedy 14%. Jeden žák si vybral odpověď, že by volný čas trávil s někým jiným, ale neuvedl s kým.

Graf 4

Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?

Odpověďmi na tuto otázku jsem chtěla zjistit, které aktivity žáci preferují, proto mohli označit více možností. Zájmy a záliby zakroužkovalo 34%, odpočinek a rekreaci 22%, sport 21%, chození do přírody 14% a kulturní vyžití 9%. Nikdo neuvedl jinou možnost o představách naplnění volného času.

Tabulka 2

Aktivity	Žáci	
Zájmy, záliby	53	34%
Odpočinek, rekreace	34	22%
Sport	32	21%
Chodit do přírody	22	14%
Kulturní vyžití	14	9%

Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?

9.2 Výzkumná otázka č. 2

V této části výzkumu srovnávám, zda existuje rozdíl mezi aktivitami a činnostmi, kterým se ve volném čase věnují učni a maturanti. Ke srovnání využívám stejné položky dotazníku jako u první výzkumné otázky, ale cílová skupina, respektive cílové skupiny, jsou jiné.

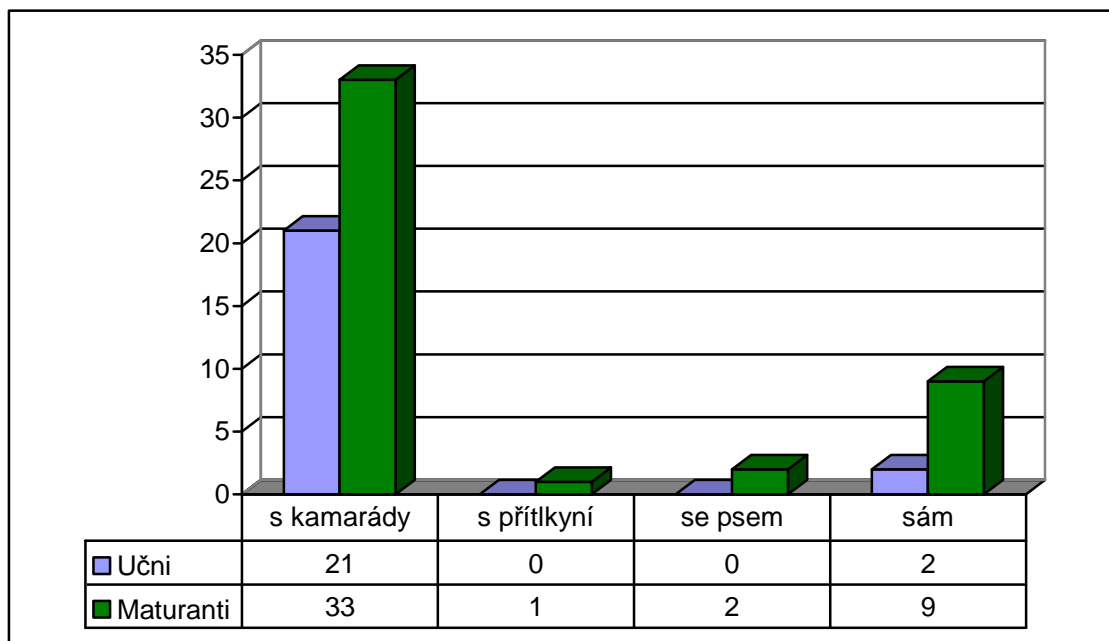
Tabulka 3

	Učni	Maturanti
PC, sledování filmů	2	10
Sport	2	9
Myslivost	4	7
Posilovna	4	5
Nic	2	3
Učení	0	2
Kytara, hudba	1	2
Kamarádi	1	1
Fotografování	0	1
Jídlo	0	1
Hospoda	0	1
Motorka	0	1
Skauting	0	1
Spánek	3	1
Vycházka do města	1	0
Kreslení	1	0

Napiš v pořadí za sebou podle důležitosti 5 aktivit, kterým se věnuješ ve volném čase?

V tabulce jsou uvedeny činnosti, které respondenti ve svých odpovědích uvedli na 1.místě. Z porovnání výsledků u jednotlivých skupin vyplývá, že učni preferují myslivost, posilovnu, sport, spánek. Maturanti počítače, sport, myslivost, posilovnu.

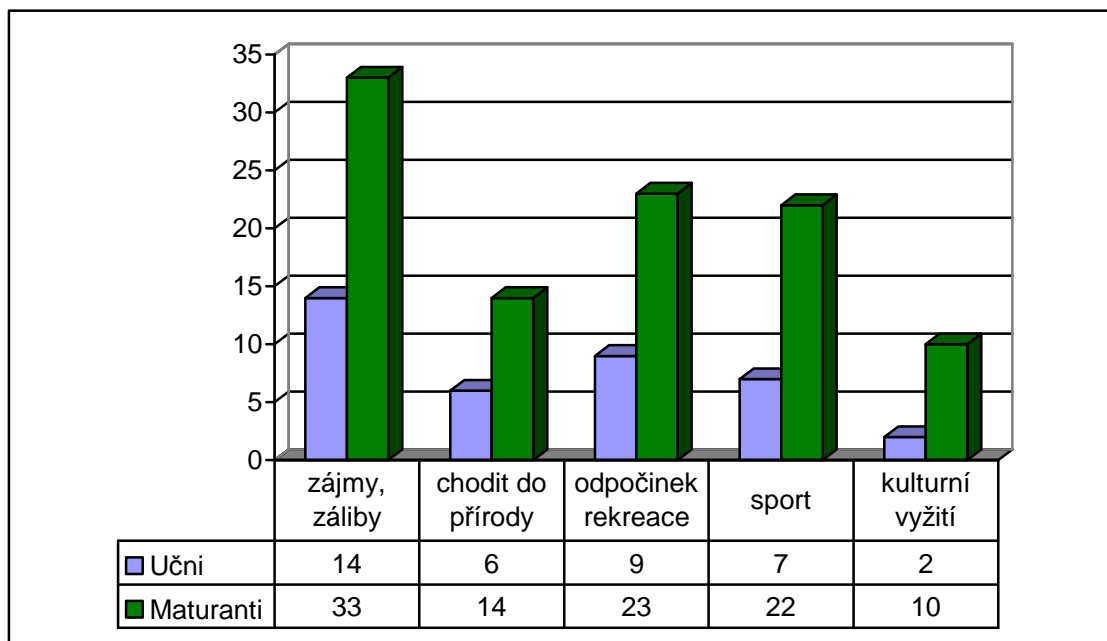
Graf 5

S kým nejraději trávíš volný čas při pobytu v DM?

Jak můžeme vyčíst z grafu, učňové volili pouze dvě odpovědi, tráví volný čas s kamarády 91% nebo sami 9%. Maturanti nejraději tráví volný čas s kamarády 74%, se psem 4%, s přítelkyní 2%. Zjištění, že je nejraději sám u 20% dotázaných, mě překvapilo.

Graf 6

Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?

Z grafu je patrné, že respondenti mohli volit více odpovědí, nepředpokládala jsem, že budou preferovat pouze jednu oblast a tato má domněnka se mi potvrdila. Pořadí jednotlivých oblastí o naplnění volného času bylo jak u maturantů, tak u učňů stejné. Nepatrně rozdílné bylo procentuelní vyjádření. Zájůmům, zálibám, chození do přírody se nepatrně více věnují učni. Sportu a kultuře žáci maturitního oboru.

Tabulka 4

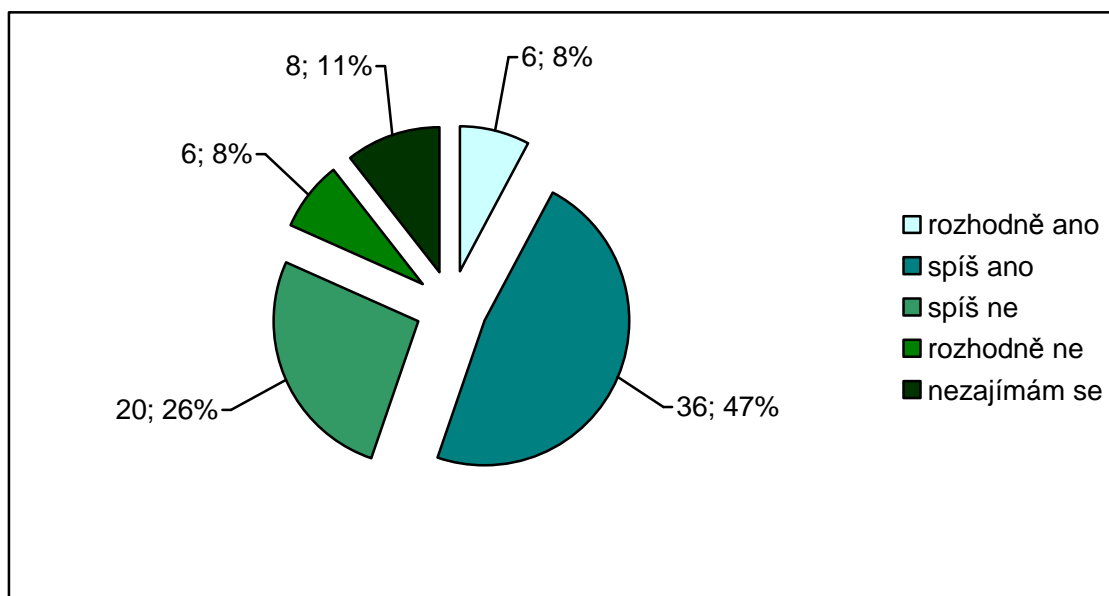
	Učni	Maturanti
Zájmy, záliby	37 %	31 %
Chodit do přírody	16 %	14 %
Odpočinek, rekreace	24 %	23 %
Sport	18 %	22 %
Kulturní vyžití	5 %	10 %

Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?

9.3 Výzkumná otázka č. 3

V následujících dvou otázkách zjišťuji, zda jsou žáci spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit a zda jsou o nich informováni. Nabízím pět odpovědí – rozhodně ano, spíš ano, spíš ne, rozhodně ne, nezajímám se.

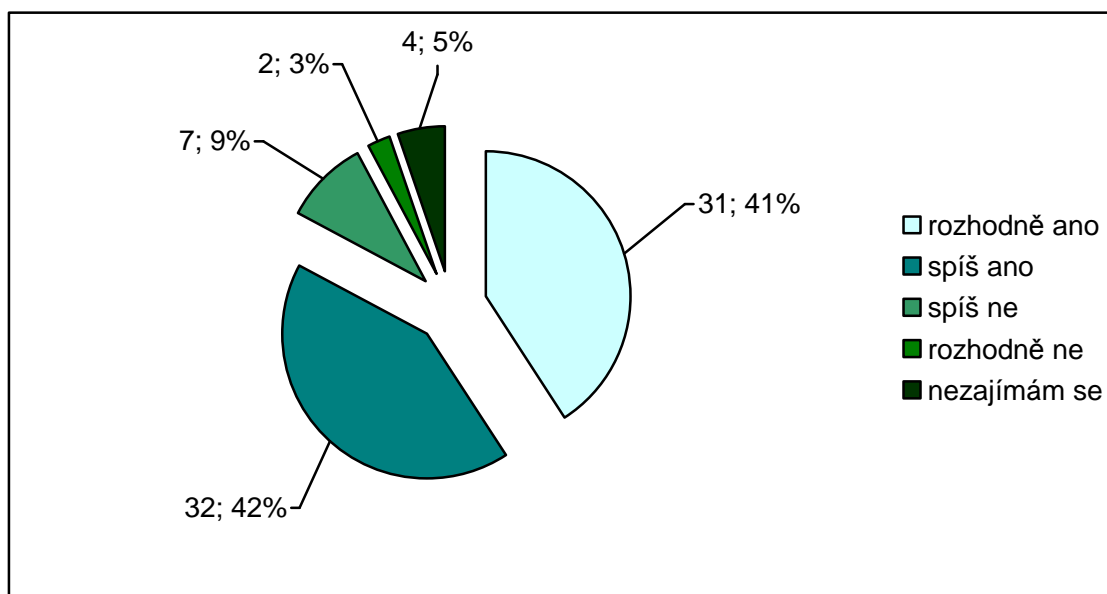
Graf 7

Jsi spokojen/a s nabídkou volnočasových aktivit v DM?

Z grafu je patrné, že o nabídku volnočasových aktivit se nezajímá 11% dotázaných. Spokojenost s nabídkou vyjádřilo 55%, spíš ne a rozhodně ne odpovědělo 34%.

Graf 8

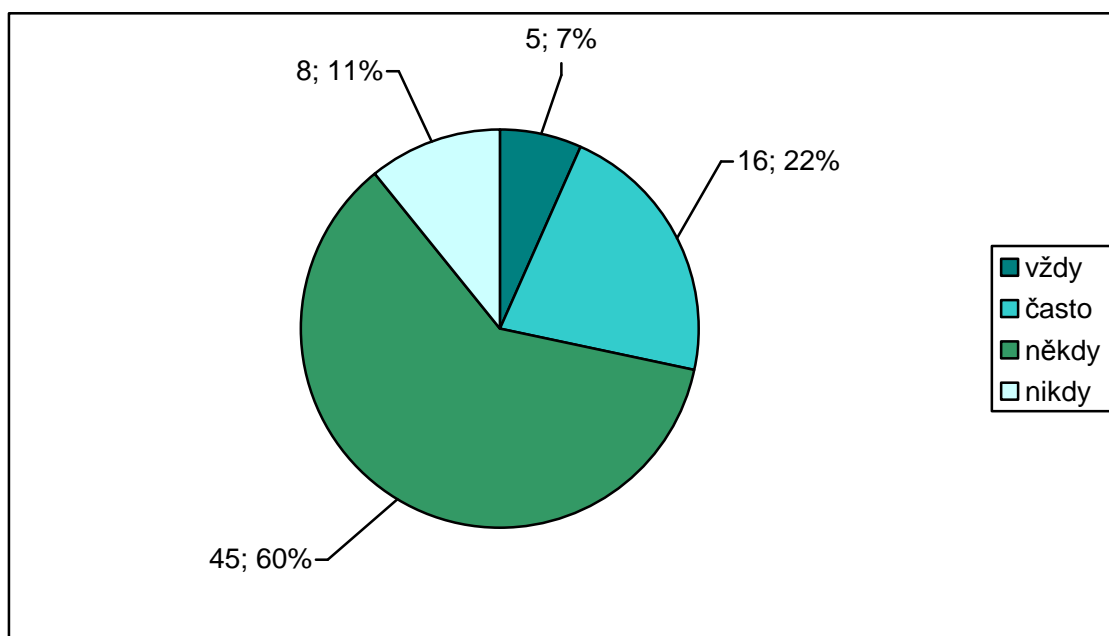

Jsi dostatečně informován/a o nabídce volnočasových aktivit v DM?

Z grafu můžeme vyčíst, že rozhodně ano a spíše ano zvolilo 83% respondentů. Spíše ne a rozhodně ne odpovědělo 12% dotázaných, 5% se nezajímá. Informovanost o aktivitách v DM je tedy velmi dobrá.

V **deváté otázce** jsem dala na výběr ze čtyř odpovědí – vždy, často, někdy, nikdy. Zajímalo mě, zda se žáci účastní aktivit v DM.

Graf 9

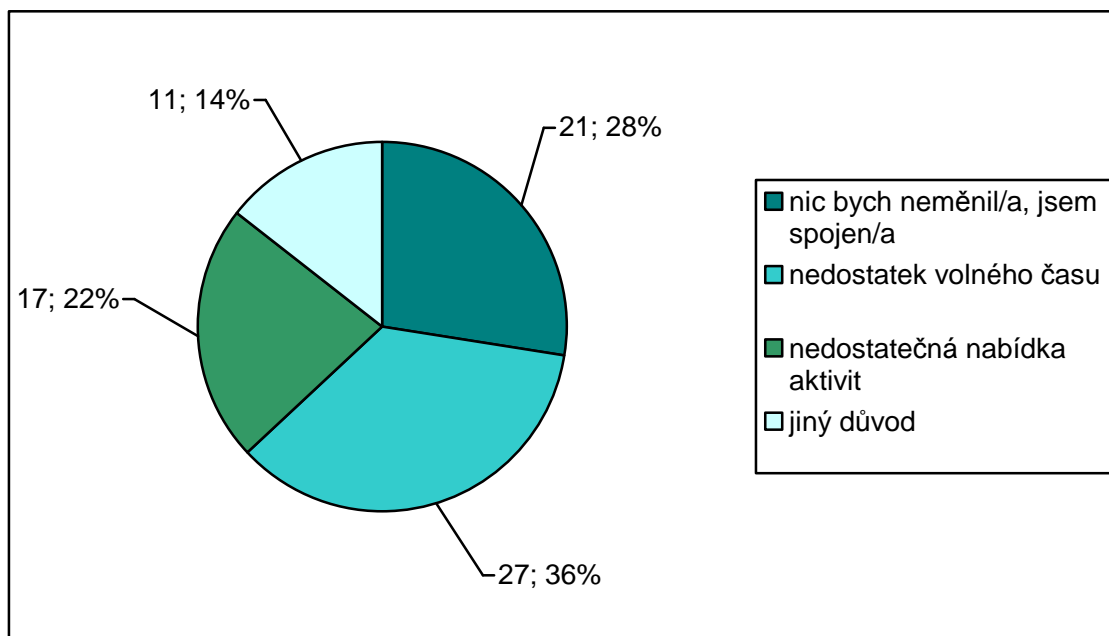

Účastníš se těchto aktivit v DM?

Ačkoliv je informovanost o aktivitách dostačující, vždy a často se jich účastní pouze 29%. Proti tomu někdy 60% a nikdy 11%.

Desátá otázka byla polootevřená, žáci mohli vybírat ze tří odpovědí, ve čtvrté měli uvést vlastní důvod, pokud netráví volný čas podle svých představ.

Graf 10

Pokud netrávíš svůj volný čas podle svých představ, co je hlavním důvodem?

Jsou spokojeni a nic by neměnilo 28% žáků, nedostatek volného času má 36%, a pro 22% je zde nedostatečná nabídka. Jiný důvod uvedlo 14% respondentů, např. špatné naplánování, nemá takové možnosti jako doma, moc vlastních aktivit, špatné materiální vybavení posilovny, aktivity, které DM nenabízí.

Poslední otázka mého dotazníkového šetření byla otevřená a žáci měli odpovědět, jaké aktivity jim v DM nejvíce chybí.

Více jak polovina dotázaných odpověděla, že žádné nebo nic, a to potvrdilo mé výsledky vyjádřené v grafu 7 (55% spokojenost s nabídkou volnočasových aktivit v DM). Žáci ale také uvedli, o jaké činnosti bychom mohli obohatit nabídku v DM, 37% studentů s nabídkou není spokojeno. Jednak se jedná o rozšíření sportovních aktivit, např. bojové sporty – box, karate, střelba na asfaltové holuby, airsoft, jízda na koni, plavání, sauna. Dále o zlepšení kulturního vyžití – besedy, kino; nabídku rukodělných činností – aranžování, výroba šperků, a také o přírodovědné činnosti související s odborností naší školy – myslivost, rybaření, preparování.

10 Shrnutí výzkumu

S průběhem dotazníkového šetření jsem byla spokojena, získala jsem objektivní pohled na trávení volného času žáky DM SLŠ Žlutice. Podařilo se mi najít odpovědi na mé výzkumné otázky a vyvrátit či potvrdit pracovní hypotézy.

Za pozitivní považuji, že většina žáků chápe pojem volný čas a celých 70% je spokojeno jak volný čas tráví, ale pouze 51% dotázaných má volného času dostatek. Celých 77% žáků tráví volný čas nejraději s kamarádem nebo kamarádkou. Zájům a zálibám se věnuje 34% dotázaných. Výzkumem se potvrdila má doplňující otázka, že sport je nejdůležitější aktivitou studentů ve volném čase.

Mezi aktivity maturantů, kterým se věnují ve volném čase, patří počítač, sport a myslivost. Učni preferují myslivost a posilovnu. Myslivosť je společná aktivita obou kategorií, je to dáno studijním zaměřením. Sport, posilovna jsou jedny z nejdůležitějších aktivit adolescentů. Rozdílné je využívání počítače. Domnívám se, že to souvisí se sociální situací. Většina maturantů má vlastní počítač, který mohou používat kdykoliv během dne. Žáci učebního oboru většinou pocházejí z odlišného sociálního prostředí, nevlastní počítač, proto využívají školní počítačovou učebnu, která je otevřena pouze po určitou dobu. Tato má teze není ale zatím podložena empirickým výzkumem. 91% učňů tráví volný čas s kamarádem nebo kamarádkou. Maturanti také tráví nejraději volný čas s kamarádem a kamarádkou, a to 74%. 20% chce být sám. Představy o naplnění volného času mají maturanti i učni velmi podobné – zájmy a záliby (učni 37%, maturanti 31%, odpočinek a rekreace (učni 24%, maturanti 23%), sport (učni 18%, maturanti 22%), chození do přírody (učni 16%, maturanti 14%), kulturní vyžití (učni 5%, maturanti 10%). Určité rozdíly mezi trávením volného času maturanty a učni existují, ale nejsou tak velké, jak jsem se domnívala před začátkem výzkumu.

55% žáků je spokojeno s nabídkou aktivit v DM a dostatečně informováno o nich je 83%. Přesto se jich účastní vždy a často pouze 29%, ale někdy 60%. 28% žáků tráví volný čas podle svých představ a nic by neměnilo. Z dotazníkového šetření dále zjišťuji odpověď na druhou doplňující výzkumnou otázku, které aktivity žákům v DM chybí. Tento výčet je poměrně pestrý. Jednak se jedná o rozšíření sportovních aktivit, praktických činností, ale také zlepšení kulturního vyžití.

11 Závěr

Téma „volný čas a mládež“ je velmi široké, zaměřila jsem se proto konkrétně na žáky ubytované v Domově mládeže Střední lesnické školy Žlutice. Domov mládeže nenabízí žákům, zjednodušeně řečeno, pouze ubytování a stravování, ale plní také řadu funkcí ve výchově mimo vyučování. Důležitý je obsah výchovy, proto je prioritou každého vychovatele snaha o kvalitní naplnění volného času svěřených mladých lidí.

Práce se skládá ze dvou základních částí, a to z části teoretické a z části empirické. V teoretické části vymezuji základní pojmy mé práce volný čas a výchova ve volném čase. Dále definuji jednak osobnost adolescenta, tak i osobnost vychovatele, pedagoga volného času. Za podstatnou část považuji vymezení funkcí výchovy ve volném čase. Popisuji obsah výchovy mimo vyučování a uvádím základní rozčlenění zájmových činností. Též se zabývám provozem a činnostmi domova mládeže.

V druhé části práce se věnuji praktickému výzkumu. Pokládám si základní a doplňující výzkumné otázky, na které dostávám odpovědi. Domnívám se, že vztah žáků domova mládeže k volnému času je pozitivní. Výzkum prokázal spokojenost studentů s tím, jak tráví volný čas, nejčastěji je to s kamarádem nebo kamarádkou a především se věnují zájmům a zálibám. Mezi nejdůležitější aktivity patří sport, myslivost, PC. Dostatek volného času má pouze 51% dotazovaných. Je to dáno pravděpodobně věkem a „odchodem z domova“ od rodičů, kdy si žáci nižších ročníků ještě neumí svůj čas samostatně organizovat.

Má domněnka, že existuje rozdíl mezi trávením volného času žáky studijního oboru a maturanty se mi nepotvrdil. Výzkum sice menší rozdíly našel, ale nejsou tak veliké, jak jsem předpokládala. Maturanti a stejně tak i učni tráví volný čas nejraději s kamarády. Jejich představy o naplnění volného času jsou také shodné, věnují se zájmům a zálibám. V preferenci aktivit je nejdůležitější sport, počítače a myslivost; rozdílné je pouze pořadí těchto činností.

Třetí výzkumná otázka souvisela s hlavním cílem mé práce. Tím bylo zjistit, jaká je nabídka aktivit v DM SLŠ, jaké činnosti zde mladí lidé postrádají. Dostatečně informováno o volnočasových aktivitách v domově mládeže je celých 83% žáků, přesto se jich vždy a často účastní pouze 29%. Souvisí to s nespokojeností nabízených aktivit, kterou vyjádřilo 34% studentů. Z výzkumu vyplývá, že nabídka aktivit v domově

mládeže není dostačující. Na druhou vedlejší výzkumnou otázku jsem získala mnoho inspirativních odpovědí, které bych chtěla dále využít ve svém zaměstnání. Je více než zřejmé, že pokud bude zájmová činnost vycházet z potřeb a zájmu ubytovaných žáků, je velký předpoklad, že se na ni budou podílet aktivně i oni sami a bude přínosem pro jejich další životní rozvoj.

Domnívám se, že osobní zájmy a záliby jsou každému z nás velkou celoživotní oporou a mnohdy nás mohou „zachránit“ ve složitých životních situacích. Snahou nás pedagogů, ale i rodičů a všech ostatních, kteří se podílejí na výchově mládeže, je nabízet dětem pestré zájmové činnosti a smysluplné využití volného času.

Seznam použité literatury

1. HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
2. MACEK, Petr. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-348-X.
3. PÁVKOVÁ, Jiřina a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
4. PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2
5. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. 392 s. ISBN 80-7178-829-5
6. SPOUSTA, Vladimír aj. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Masarykova univerzita v Brně, 1996. ISBN 80-210-1274-9.
7. ŠPIČÁK, Jiljí a kolektiv. *Úvod do metodiky zájmových činností v domově mládeže*. Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1990. 68 s. ISBN 80-7067-384-2.

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazníkové šetření

Seznam zkratek

Apod. – „a podobně“

Atd. – „a tak dále“

Aj. – „a jiné“

Lat. – „latinsky“

Např. – „například“

Str. – „strana“

Vyd. – „vydání“

Seznam grafů

Graf 1: Domníváš se, že máš dostatek volného času?	28
Graf 2: Jsi spokojen/a s tím, jak trávíš volný čas?	29
Graf 3: S kým nejraději trávíš volný čas při pobytu v DM?	31
Graf 4: Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?	32
Graf 5: S kým nejraději trávíš volný čas při pobytu v DM?	34
Graf 6: Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?	35
Graf 7: Jsi spokojen/a s nabídkou volnočasových aktivit v DM?	36
Graf 8: Jsi dostatečně informován/a o nabídce volnočasových aktivit v DM?	37
Graf 9: Účastníš se těchto aktivit v DM?	38
Graf 10: Pokud netrávíš svůj volný čas v DM podle svých představ, co je hlavním důvodem?	39

Seznam tabulek

Tabulka 1: Napiš v pořadí za sebou podle důležitosti 5 aktivit, kterým se věnuješ ve volném čase?.....	30
Tabulka 2: Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?	32
Tabulka 3: Napiš v pořadí za sebou podle důležitosti 5 aktivit, kterým se věnuješ ve volném čase?.....	33
Tabulka 4: Jaké jsou tvé představy o naplnění volného času?	35